

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.4.24>

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Мирошніченко Юрій Михайлович,

orcid.org/0000-0002-9114-1495

кандидат юридичних наук,

голова Іллічівського районного суду м. Маріуполя Донецької області

Стаття присвячена формуванню стратегії криміналістичного забезпечення судового розгляду кримінальних справ, втіленій в однойменній концепції, що розглядається автором як упорядкована сукупність науково обґрунтованих поглядів, принципів і загальних положень, які визначають цілі та конкретні завдання, структуру і стратегічний напрям побудови системи криміналістичного забезпечення судового провадження. Метою Концепції є визначення шляхів досягнення якісно вищого, порівняно з наявним, рівня організації науково-дослідницької діяльності та впровадження її результатів у практику кримінального судочинства. Відповідно до цього провідна ідея Концепції полягає у визначенні науково обґрунтованих орієнтирів у галузі теоретичних досліджень і шляхів упровадження їхніх результатів у судову практику через побудову теорії криміналістичного забезпечення судового провадження. Ключовою точкою росту системи криміналістичного забезпечення судового провадження бачиться її перехід на більш високий рівень організації, який уможливить консолідацію всіх наявних у цій галузі теоретичних знань у межах окремого криміналістичного вчення.

У статті визначені основні напрями реалізації Концепції, якими є: формування на її базі окремої теорії криміналістичного забезпечення судового провадження; розроблення інструментального забезпечення всіх форм та етапів кримінальної процесуальної діяльності на стадії судового провадження; впровадження в програми юридичних вишів, факультетів, закладів післядипломної освіти спеціальних навчальних курсів; створення сполучних ланок між теорією криміналістики та практикою кримінального судочинства; удосконалення нормативно-правового забезпечення судової діяльності; підвищення кваліфікації працівників суду. Показані ефекти, що очікуються від реалізації Концепції. Запропоновані засоби підвищення ефективності взаємодії криміналістичної науки, освіти та практики.

Ключові слова: наука криміналістика, криміналістичне забезпечення, судове провадження.

Myroshnychenko Yurii. Basic provisions of the concept of forensic support of court proceedings

The article is devoted to the formation of the strategy of forensic support for judicial review of criminal cases, embodied in the concept of the same name, which is considered by the author as an ordered set of scientifically based views, principles and general provisions that determine the goals and specific tasks, structure and strategic direction of building a system of forensic support for court proceedings. The purpose of the Concept is to determine ways to achieve a qualitatively higher, compared to the existing, level of organization of scientific and research activity and to implement its results in the practice of criminal justice. Accordingly, the leading idea of the Concept is to define scientifically based guidelines in the field of theoretical research and ways of implementing their results in judicial practice through the construction of the theory

of forensic support of court proceedings. The key point in the growth of the system of forensic support of court proceedings is its transition to a higher level of organization, which will enable the consolidation of all theoretical knowledge available in this field within the framework of a separate forensic science.

The article defines the main directions of implementation of the Concept, which are: formation of a separate theory of forensic support of court proceedings based on it; development of instrumental support for all forms and stages of criminal procedural activity at the stage of court proceedings; introduction of special training courses into the programs of law schools, faculties, and post-graduate education institutions; creation of connecting links between the theory of criminology and the practice of criminal justice; improvement of regulatory and legal support of judicial activity; improving the qualifications of court employees. The effects expected from the implementation of the Concept are shown. Proposed means of improving the effectiveness of the interaction of forensic science, education and practice.

Key words: forensic science, forensic support, court proceedings.

Нині в Україні, попри теоретичне обґрунтування криміналістики як галузі наукового знання, що розробляє засоби, прийоми і методи збирання, оцінки та використання доказів у кримінальному судочинстві, фактично (за змістом) вона переважно включає лише положення, що стосуються здійснення досудового розслідування. Це стримує її подальший розвиток у напрямі застосування досягнень природничих і технічних наук до вирішення завдань судового провадження [1, с. 381].

Водночас у спеціальних літературних джерелах не перший рік активно обговорюються проблеми «судової криміналістики», «криміналістики судової діяльності», «тактики і методики судового розгляду». Не вщухають гострі наукові дискусії щодо «криміналістичної адвокатології», «криміналістичного забезпечення діяльності прокурора», «криміналістичного складника суду» [2, с. 149]. Ці тенденції закономірно зумовлюють необхідність визначення напрямів удосконалення криміналістичного забезпечення названих видів процесуальної діяльності.

Окремим аспектам використання криміналістичних знань під час судового розгляду кримінальних справ присвячені праці Л.Ю. Ароцкера, М.Й. Вільгушинського, Г.А. Воробйова, Р.В. Герцика, К.С. Єгорова, Д.В. Кіма, А.О. Кирилової, С.Л. Кисленка, І.І. Когутича, Ю.В. Корневського, О.Ю. Корчагіна, О.С. Кудрявицького, І.В. Румянцевої, О.І. Чучукало та ін. Однак спроби розробити концепцію розбудови системи криміналістичного забезпечення судового провадження та обґрунтувати форми її реалізації в науці досі не робились.

Для початку необхідно в декількох словах окреслити саме поняття концепції та алгоритм її побудови. У загальнотеоретичному сенсі концепція визначається як система поглядів, понять про ті чи інші явища або процеси, спосіб їх розуміння, тлумачення; основна ідея будь-якої теорії, головний задум; ідея чи план нового, оригінального розуміння; конструктивний принцип певних видів діяльності [3]. Концепція повинна демонструвати самостійність і системність наукового знання, відображаючи в загальному вигляді: джерела його формування та розвитку; онтологічну сутність пізнаваного явища; сукупність елементів, що утворюють предмет пізнання; категоріально-термінологічний апарат; структуру, принципи, цілі, завдання, функції нової теорії; її місце у системі науки, результати попередніх фундаментальних наукових досліджень і прикладних розроблень у цій галузі.

З огляду на це концепція криміналістичного забезпечення судового провадження (далі – Концепція) може бути представлена як упорядкована сукупність науково обґрунтованих поглядів, принципів і загальних положень, що визначають цілі та конкретні завдання, структуру та стратегічний напрям побудови системи криміналістичного забезпечення судового розгляду кримінальних справ. Необхідність розроблення й обґрунтування Концепції зумовлена:

1) наявністю передумов до формування вчення про криміналістичне забезпечення судового провадження;

2) необхідністю узагальнення та систематизації наявних теоретичних побудов і криміналістичних рекомендацій з розроблення, впровадження та використання

у судовій практиці технічних, організаційно-тактичних і методико-криміналістичних засобів;

3) потребу практики судового розгляду кримінальних справ у розробленні та впровадженні науково обґрунтованих криміналістичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності судового провадження.

Концепція спрямована на систематизацію наукових знань у галузі криміналістичного забезпечення судового провадження. Її метою є визначення шляхів досягнення якісно вищого, порівняно з наявним, рівня організації науково-дослідницької діяльності та впровадження її результатів у практику кримінального судочинства. Пропонована Концепція рівною мірою адресована суб'єктам публічного адміністрування у галузі науки, представникам власне наукової, освітньої та практичної сфер діяльності. На нашу думку, вона дозволить усунути недостатню ефективність наукових розроблень, посиливши їхню практичну значущість.

З урахуванням головної мети повинна бути сформульована ключова ідея стратегії розвитку, тобто те, за рахунок чого та як повинна розвиватися система. Смісл Концепції бачиться у визначенні науково обґрунтованих орієнтирів у галузі теоретичних досліджень і шляхів упровадження їхніх результатів у судову практику. Водночас стратегічним напрямом розвитку наукового складника системи криміналістичного забезпечення має стати побудова на базі такої Концепції окремої теорії криміналістичного забезпечення судового провадження [4].

Вельми суттєвого значення у сучасній науці набули питання організації, планування та управління науковими дослідженнями, особливо в прикладних дисциплінах, якою є наука криміналістика. З огляду на це одним з основних завдань Концепції є об'єднання на її основі вчених, наукові інтереси яких спрямовані на розв'язання проблем кримінального судочинства і по можливості досягнення консенсусу з питання магістрального напрямку розвитку системи його криміналістичного забезпечення.

Пропонована Концепція ґрунтується:

– на результатах дослідження ґенези наукових поглядів щодо доцільності роз-

ширення предметної галузі криміналістики за рахунок включення до неї закономірностей криміналістичної діяльності на стадії судового провадження [5];

– на філософському вченні про істину як теоретичну основу цілевизначення в діяльності суду [6, с. 30–99];

– на визначенні типологічної приналежності кримінального судочинства України як передумови усвідомлення ролі суду в кримінальному процесі [7];

– на розумінні активної ролі суду в процесі встановлення істини у кримінальному провадженні [8, с. 152–190];

– на результатах дослідження криміналістичних проблем реалізації судом методу внутрішнього переконання [9];

– на сформованих у науці уявленнях про поняття та зміст системи криміналістичного забезпечення;

– на аналізі сучасного стану криміналістичного забезпечення судового провадження та визначенні шляхів його розвитку;

– на баченні криміналістичного забезпечення судового провадження як складної, цілісної та динамічної системи;

– на результатах вивчення наявних підходів до розв'язання проблеми використання даних криміналістики в процесі судового розгляду кримінальних справ;

– на наукознавчих постулатах щодо науковості теорії та наявних підходах до побудови окремих криміналістичних теорій [10];

– на уявленнях про базові професійні якості судді, необхідні для ефективного управління судовими ситуаціями;

– на розумінні того, що навчання майбутніх суддів криміналістичних прийомів і методів є невіддільною частиною системи криміналістичного забезпечення судового провадження;

– на усвідомленні важливості безперервного післядипломного навчання, створення сполучних ланок між криміналістичною теорією та судовою практикою, що забезпечують впровадження наукових розроблень у практику судового провадження;

– на сучасному досвіді реалізації криміналістичних знань у сфері кримінального судочинства;

– на загальній характеристиці умов кримінального судочинства [11];

– на наукових уявленнях щодо організаційно-тактичного та методико-кри-

міналістичного забезпечення судового провадження;

– на ситуаційному підході в криміналістиці та знанні про криміналістичні ситуації [12; 13];

– на результатах вивчення особливостей дослідження, перевірки та оцінки доказів у суді;

– на баченні проблем правового забезпечення організаційно-тактичної діяльності суду;

– на усвідомленні необхідності створення та впровадження нової змагальної технології судового дослідження [14];

– на розумінні специфіки судової діяльності, що вимагає нетрадиційних підходів до побудови комплексів методико-криміналістичного забезпечення судового провадження [15].

Ключова точка росту системи криміналістичного забезпечення судового провадження – це її перехід на більш високий рівень організації, що в змозі забезпечити консолідацію всіх наявних у цій галузі теоретичних знань у межах окремого криміналістичного вчення. Наразі відсутність прориву в розв'язанні прикладних проблем, що заявляються метою формування вчення про криміналістичне забезпечення, пояснюється не досить чітким визначенням поля, в межах якого вони мають бути розв'язані. Закономірності, котрі вивчаються тією чи іншою наукою, пов'язані між собою об'єктом. Фрагмент реальності, що здебільшого презентується численними дослідниками як об'єкт пізнання різноманітних теоретичних побудов, у назві яких використовується термін «криміналістичне забезпечення», ширше об'єкта науки криміналістики. Тому не виключено, що ідея криміналістичного забезпечення як єдиної функціонуючої системи виробництва, впровадження й використання криміналістичних засобів виявиться конструктивною на полі міждисциплінарних досліджень, предмет яких формується таким чином, щоб його можна було вивчати засобами дисциплін, що беруть участь у дослідженні, а отримані результати спрямовувати на уточнення та вдосконалення досліджуваного об'єкта.

Основними напрямками реалізації Концепції є:

1) формування на її базі окремої теорії криміналістичного забезпечення судового провадження;

2) розроблення інструментального забезпечення всіх форм та етапів кримінальної процесуальної діяльності на стадії судового провадження;

3) впровадження в програми юридичних вишів, факультетів, закладів післядипломної освіти спеціальних навчальних курсів;

4) створення сполучних ланок між теорією криміналістики та практикою кримінального судочинства;

5) удосконалення нормативно-правового забезпечення судової діяльності;

6) підвищення кваліфікації працівників суду.

У результаті реалізації Концепції очікуються такі ефекти:

а) вдосконалення та розвиток криміналістики через стимулювання наукових досліджень відповідної предметної галузі;

б) забезпечення розроблення комплексу науково-методичних рекомендацій з організації, тактики та методики судового розгляду кримінальних справ;

в) підвищення професійного рівня та ефективності кримінального судочинства.

До основних цілей Концепції належить забезпечення кримінального судочинства сучасними науково обґрунтованими криміналістичними рекомендаціями, спрямованими на його оптимізацію. Досягнення цієї мети забезпечується здійсненням низки завдань, з-поміж яких:

1) підвищення ефективності науково-дослідницької діяльності, спрямованої на проведення фундаментальних і прикладних досліджень та розроблень у відповідній галузі криміналістики;

2) удосконалення технологічного, організаційно-тактичного та методико-криміналістичного забезпечення судового провадження;

3) розвиток багаторівневої системи безперервної інноваційної підготовки висококваліфікованих фахівців і наукових кадрів на основі консолідації теоретичних досліджень і безперервного навчання судових працівників.

Перспективними засобами підвищення ефективності взаємодії криміналістичної науки, освіти та практики є:

– включення судових працівників до авторських колективів для проведення науково-дослідницьких розроблень;

– залучення представників професорсько-викладацького складу вищих

навчальних закладів та науково-дослідних установ до професійного навчання співробітників судових органів;

– введення посади наукового консультанта в кримінальних палатах апеляційних судів, підвищення статусу консультантів у місцевих судах і наповнення їхніх функціональних обов'язків новим змістом з урахуванням необхідності науково-методичного забезпечення судочинства;

– упровадження в навчальні програми Національної школи суддів України криміналістичної тематики ;

– впровадження в освітній процес рівня підготовки магістрів права спеціального

курсу «Криміналістичне забезпечення судового провадження».

Зміст Концепції не є вичерпним, вона покликана забезпечити ознайомлення криміналістичної спільноти з авторським баченням основних напрямів та інструментів модернізації діяльності з криміналістичного забезпечення судового провадження та закласти основи для стратегічного й поточного планування науково-дослідницького розроблення цієї проблемної галузі. Надалі маємо намір представити деякі складники запропонованої Концепції у розгорнутому, так би мовити, вигляді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Степанюк Р.Л., Лапта С.П. Шляхи розвитку уявлень про природу та зміст криміналістичної науки в Україні. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології* : матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції, м. Київ, 22.11.2018 р. Київ, 2018. С. 381–383.
2. Шепитько В.Ю. Криміналістика в системі юридических наук и ее роль в глобальном мире. *Криміналістика та судова експертиза: наука, навчання, практика* : збірник наукових праць X (позачергової) міжнародної науково-практичної конференції у 2-х ч. Харків : Нац. юрид. ун-т України ім. Ярослава Мудрого, 2014. Ч. 1. С. 142–153.
3. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-3256> (дата звернення: 07.08.2023).
4. Мирошніченко Ю.М. Криміналістичне забезпечення судового провадження: від ідеї до теорії. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 211–216. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.4.28>.
5. Мирошніченко Ю. Тактика суду в кримінальному провадженні: генеза та перспектива. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1. С. 84–97.
6. Мирошніченко Ю.М. Процесуальні та філософсько-правові проблеми здійснення правосуддя в кримінальному провадженні : монографія. Харків : Панов, 2017. 200 с.
7. Мирошніченко Ю.М. Коротка типологічна характеристика українського кримінального судочинства. *Юридичний вісник*. 2015. № 1. С. 148–152.
8. Мирошніченко Ю.М. Тактика суду в системі криміналістики: структурно-функціональний аналіз : монографія. Харків : Панов, 2019. 227 с.
9. Мирошніченко Ю.М. Принцип вільної оцінки доказів в аспекті незалежності суду та самостійності судді у вирішенні кримінальних справ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 5. С. 140–143 URL: http://www.lsej.org.ua/2_2014/21.pdf.
10. Myroshnychenko Yu. Theory of Forensic Provision of Legal Proceedings: First Step. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2021. No. 2 (4). URL: <https://doi.org/10.32353/acfs.4.2021.10>.
11. Мирошніченко Ю.М. Загальні умови судового розгляду як детермінанти тактики суду в кримінальному провадженні. International scientific conference "New approaches and current legal research" : conference proceedings (November 3–4, 2022. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2022. Pp. 175–178.
12. Мирошніченко Ю.М. Ситуаційний підхід – методологічна основа теорії та практики криміналістичного забезпечення судового провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 634–637. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/160>.
13. Мирошніченко Ю.М. Природа та зміст судової ситуації. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2022. Вип. 14 (26). С. 181–187. DOI: [10.33098/2078-6670.2022.14.26.171-177](https://doi.org/10.33098/2078-6670.2022.14.26.171-177).

14. Мирошніченко Ю.М. Необхідна нова технологія дослідження доказів у кримінальному судочинстві. *Слово Національної школи суддів України*. 2022. № 3–4 (40–41). С. 68–77. DOI: 10.37566/2707-6849-2022-3-4(40-41)-6.

15. Мирошніченко Ю.М. Основні засади побудови методичних комплексів криміналістичного забезпечення судового провадження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 284–289. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-3-284-289>.